

7. Caeiro P. The relationship between European and international criminal law (and the absent (?) third). In: *Research Handbook on EU Criminal Law*. Edward Elgar, 2024. Chapter 25.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-613-6-29>

ПРАВА І СВОБОДИ V. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ВАЖЛИВІСТЬ УРАХУВАННЯ КОНТЕКСТУ

Фулей Тетяна Іванівна

кандидат юридичних наук,

*начальник відділу наукових досліджень проблем судочинства
та науково-методичного забезпечення суддівської освіти*

Національна школа суддів України

м. Київ, Україна

Голова ЄСПЛ Маттіас Гійомар, виступаючи у Верховному Суді під час відкриття Міжнародної конференції «Національні суди та ЄСПЛ: роль кожного, взаємодія, діалог», навів справу «Борзих проти України» як приклад необхідності враховувати історичний, соціальний і політичний контекст, зокрема при вирішенні проблеми сучасних викликів державній безпеці, що виникають унаслідок військового конфлікту [1]. Це не видається випадковістю, і не сприймається – з огляду на ухвалу ЄСПЛ щодо неприйнятності заяви № 11575/24 [2] – як «комплімент» державі. Навпаки, справа «Борзих проти України» заслуговує ретельного аналізу передусім завдяки ґрунтовності мотивування Суду.

Заявник скаржився на те, що законодавча заборона на публічне носіння георгіївської стрічки є втручанням в його свободу вираження поглядів, гарантовану ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), право на повагу до приватного життя (ст. 8 Конвенції), а також (у поєднанні зі ст. 14 Конвенції та ст. 1 Протоколу № 12 до Конвенції) є дискримінаційною за ознакою етнічного походження [2, п. 34].

Розглядаючи застосування своїх усталених принципів за ст. 10 Конвенції до обставин цієї справи, ЄСПЛ підкреслив, по-перше, своє особливе ставлення до тягаря тоталітарної (комуністичної та нацистської) спадщини, яку пережили певні держави, та навів низку справ, у яких він вже розглядав заходи, спрямовані на дистанціювання від цієї спадщини, включаючи заборону певних символів, як-от *Zhabylyanov v. Bulgaria* (заява № 36658/18) та *Nix v. Germany* (ухв.) (заява № 35285/16).

Щодо георгіївської стрічки, ЄСПЛ відзначив як її довгу історію [2, п. 49], так і впізнаваність та символізм у сучасній державі-агресорці:

«50. Найголовніше, однак, очевидно, що традиція носіння георгіївської стрічки була увічнена в сучасній Росії, і вона стала впізнаваним і сильним символом не стільки пов'язаним з Другою світовою війною і радянською армією, скільки пов'язаним з прийнятою російською військовою доблестю і наддержавою. У цьому контексті Суд звертає увагу на елементи, які свідчать про те, що георгіївська стрічка використовувалася як розпізнавальний знак під час бойових дій у східних регіонах України, починаючи з 2014 року. Наприклад, на використання стрічки силами, що протистоять Уряду України в Донецькій та Луганській областях, посилалися міжнародні спостерігачі (див. пункт 33 вище). Після вторгнення в Україну в лютому 2022 року георгіївська стрічка також стала поширеним символом, який використовують російські військові. Водночас для багатьох людей, особливо постраждалих, вона стала символом страждань, які спричинила російська агресія.

51. З огляду на це, георгіївська стрічка є сильним символом, що асоціюється з агресором, і введення заборони на її носіння має чітку прив'язку до драматичних подій, що впливають на країну. Не можна сказати, що з плином часу вона стала зайвою чи недоречною. [...]» [2, п. 52; 3, с. 121].

Відтак, висновок ЄСПЛ, що «Суд не має підстав ставити під сумнів важливість та щирість зусиль українського уряду щодо вирішення проблеми сучасних викликів державній безпеці, спричинених військовим конфліктом» [2, п. 52; 3, с. 121] не лише підтверджує відповідність дій України як держави-відповідачки у цій справі вимозі «необхідності в демократичному суспільстві», зокрема, «нагальній суспільній потребі» як її складовій, але й узгоджується з попередньою практикою ЄСПЛ.

Стосовно ст. 8 Конвенції, ЄСПЛ зауважив, що у цій справі заявник не довів, що оскаржувана заборона завдала йому душевних страждань чи іншим чином вплинула на сферу його приватного життя таким чином, що становила «втручання» у розумінні ст. 8 Конвенції. Його заяви з цього приводу досить лаконічні, позбавлені деталей і обмежуються лише тим, що заборона на носіння георгіївської стрічки не дозволила йому показати, що він належить до сім'ї військово-службовців [2, п. 58]. Таким чином, ця справа є важливою з точки зору окреслення сфери дії ст. 8 Конвенції, адже хоч поняття «приватне життя» є доволі широким і не має вичерпного визначення, як відомо, «застосовність статті 8 визначалась у деяких контекстах за допомогою тесту на серйозність» [4, с. 28, п. 93], і питання за ст. 8 Конвенції може

виникнути, «якщо оскаржуваний захід має або може мати серйозні негативні наслідки для приватного життя особи» [5, п. 107]. Однак рівень серйозності, пов'язаний із заборонаю публічного носіння георгіївської стрічки, та незручності, яких міг зазнати заявник, не є достатніми, щоб постало питання за статтею 8 Конвенції [2, п. 59].

Також ЄСПЛ визнав явно необґрунтованою й частину заяви, яка стосувалася скарг на дискримінацію за ознакою етнічного походження. Суд дійшов висновку, що оскільки заборона носіння георгіївської стрічки стосується всіх осіб, які проживають в Україні, незалежно від їхнього громадянства чи етнічного походження, то заявник не має підстав стверджувати, що він зазнав будь-якого особливого поводження, відмінного від того, що застосовуються до будь-якої іншої особи.

Георгіївська стрічка – не єдиний символ, пов'язаний з тоталітарним минулим. До прикладу, «разова грошова допомога до 5 травня ветеранам війни», запроваджена в 1998 році з ініціативи депутатів-комуністів Законом № 367-XIV [6], як свідчать стенограми пленарних засідань Верховної Ради України щодо її прийняття, мала чітке ідеологічне та символічне значення: перша заступниця міністра праці та соціальної політики України, яка звертала увагу депутатів на відсутність коштів для фінансування такої законодавчої ініціативи, водночас наголошувала, що «ні в кого немає сумнівів щодо моральної ціни цієї поправки» [7]. Тому заміна Законом № 2983-IX [8] цієї допомоги на грошову виплату до Дня Незалежності України учасникам бойових дій мала не меті не лише вшанування мужності та героїзму захисників незалежності і територіальної цілісності України, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу у суспільстві, а й також засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів (п. 1 пояснювальної записки) [9].

Відтак, справа «Борзих проти України» є наочним прикладом, що не кожна заборона є втручанням у права і основоположні свободи, і тим паче – порушенням конвенційних стандартів. Межі між основоположними правами і свободами, з одного боку, та «необхідністю в демократичному суспільстві» їх обмеження, з іншого, є доволі чіткими. Відтак, переклад українською мовою ухвали ЄСПЛ про неприйнятність заяви Борзих [3, с. 110–122] сприятиме її ширшому застосуванню, ураховуючи актуальність питання національної безпеки в умовах триваючого захисту держави від збройної агресії.

Література:

1. Промова Голови ЄСПЛ Маттіаса Гійомара у Верховному Суді під час відкриття Міжнародної конференції «Національні суди та ЄСПЛ:

роль кожного, взаємодія, діалог». *Supreme Observer*. 21 квітня 2026. URL: <https://so.supreme.court.gov.ua/news/2136/promova-holovy-yespl-mattiasa-hiiomara-u-verkhovnomu-sudi-pid-chas-vidkryttia-mizhnarodnoi-konferentsii>

2. European Court of Human Rights. Fifth Section. Decision. Application no. 11575/24 Yuriy Mykolayovych BORZYKH against Ukraine. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-238740>

3. Бюлетень: Верховенство права. Права людини. № 4/2024. Рада Європи, березень 2025. 133 с.

4. Посібник зі статті 8 Європейської конвенції з прав людини. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції. Оновлено 31 серпня 2024 року. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2025. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_ukr

5. «Денісов проти України» (Denisov v. Ukraine), заява № 76639/11, рішення ЄСПЛ [ВП] від 25 вересня 2018 року. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191971>

6. Про внесення змін до Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” : Закон України від 25 грудня 1998 року № 367-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-14#Text>

7. Верховна Рада України. Стенограма пленарного засідання. Бюлетень № 76. Опубліковано 25.12.1998. Засідання сімдесят шосте. Сесійний зал Верховної Ради України. 25 грудня 1998 року. 16 година. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/2201.html>

8. Про внесення змін до деяких законів України щодо разової грошової виплати ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань : Закон України від 20 березня 2023 р. № 2983-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2983-20#Text>

9. Пояснювальна записка до проекту Закону України „Про внесення змін до деяких законів України щодо виплати грошової винагороди ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань”. URL: [f6ab3c45-78bb-4e01-997e-da3a69e42f09](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2983-20#Text)